

Osmanlı'da Gündelik Hayata Dair Üç Kitap

Meryem KARABEKMEZ*

Tarih yazımında 1970'lere kadar siyasi tarih, savaşlar, antlaşmalar, kıtlıklar, devletlerin yıkılıp yerine başka devletlerin oluşması ön plana çıkmış, lakin bunların arka planında olan ya da bu olanlardan olumlu ve ya olumsuz etkilenen sıradan insanlar göz ardı edilmiştir. Tarih yaşadığı zaman diliminde çok belirleyici olduğu düşünülen elitlerin eylemleri yönünde şekil almaktaydı. Sosyal tarih kültürel tarihle yakınlaşmaya başladığında tarihinin ufkunu açacak olan antropolojinin katılımcı gözlem, aktif ilgilenme ve saha araştırması gibi metotlarından faydalanmaya başlamıştır. Netice itibariyle tarihte çok büyük, dönüm noktası olarak atıf yapılan olayların ve liderlerin yönetim şekillerinin sıradan insanların hayatlarını nasıl etkiledikleri ve bu insanların olaylara ve yöneticilere karşı ne şekilde tepki gösterdikleri hakkında bilgi sahibi olmaya başladık. *Alltagsgeschichte*, gündelik hayatın tarihi, ilk olarak Hans Medick ve Alf Lüdtke önderliğinde Almanya'da ortaya çıkmış ve geliştirilmiştir. Sıradan insanların kıyafetleri, aşkları, evlilikleri, yeme-içme alışkanlıkları, acıları, nefretleri, tartışmaları ve davranış şekilleri gündelik hayatın tarihinde odak noktası olmuştur. Historiyografide ilgi ünlü liderlerin hayatlarından, başkentlerdeki merkezi enstitülerden sıradan insanların yaşam tarzlarına, marjinal ve merkezi sistemin kurulu hiçbir normuna uymayan insanlara doğru kaymıştır.

Türkiye'de ise gündelik hayatın tarihinden örnekler 80'lerin ortalarından itibaren görülmeye başlamakla beraber konuya dair önemli ürünler 1990'lı yılların ortalarından itibaren ortaya çıkmıştır. Bunlardan Ekrem Işın'ın *İstanbul'da Gündelik Hayat*¹ adlı eseri, Suraiya Faroqhi'nin *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*² isimli çalışması ve Nevin Meriç'in *Osmanlı'da Gündelik Hayatın Değişimi Âdâb-ı Muâşeret*³ adlı kitapları bu literatürün kayda değer örnekleri arasında sayılabilir ki bu yazıda, Osmanlı'nın gündelik tarihini anlamak açısından çok önemli rolleri olan bu üç eser karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirilecektir.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Şehir Üniversitesi Tarih Bölümü

1 Ekrem Işın, *İstanbul'da Gündelik Hayat*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003.

2 Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, çev. Elif Kılıç, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002.

3 Nevin Meriç, *Osmanlı'da Gündelik Hayatın Değişimi Âdâb-ı Muâşeret (1894-1927)*, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2000.

Ekrem Işın, 1984 ve sonrasında İstanbul'u toplumsal tarih açısından incelemeye başladı. *Tarih ve Toplum*, *Sanat Dünyamız* ve *Gergedan* gibi dergilerde yayımlanan makalelerini 1995'te İletişim Yayınlarından çıkan *İstanbul'da Gündelik Hayat* isimli çalışmasında topladı.⁴ Kitap önsöz, iki ana bölüm, dizin ve resim kaynaklarından müteşekkildir. Birinci bölümde yazar İstanbul'da gündelik hayatı üç periyotta inceler. "1453- 1520 arasındaki birinci dönem şehrin yeni sakinlerinin çevrelerini tanıma-ya çalıştıkları, geleneksel kültür varlıklarını ortaya koyarak gündelik hayatı inşa etmeye başladıkları bir tarih kesitidir."⁵ Bu kesite "kuruluş dönemi" adını veren Işın, 1520-1703 yılları arasındaki dönemde de insanların yaşam tarzlarının belirli bir hal almasıyla şehrin karakterinin oluştuğunu düşünmekte ve bu zaman dilimini de "klasik dönem" olarak adlandırmaktadır. XVIII. yüzyıldan XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar uzanan son dönem için ise "modernleşme" terimi kullanılmaktadır.

Işın ilk bölümde her ne kadar eserde sadece ilk iki dönemin ayrıntılı bir şekilde incelendiğini belirtse de, kitapta üçüncü dönem olan Tanzimat dönemi ve sonrasına geniş bir yer ayırmıştır. İkinci bölümde Tanzimat ailesi, kadının gündelik hayatı, Ahmet Mithat Efendi'nin ve Abdullah Cevdet'in âdâb-ı muâşeret anlayışları, Servet-i Fünun hakkında notlar, modernleşme çağında Osmanlı meslekleri, bahçeler ve hamamdan banyoya geçişle ilgili ayrıntılı bilgiler mevcuttur.

Işın, dini, insanların tüm hayatına yön veren, gündelik hayatın tüm pratiklerine hükmeden bir kontrol mekanizması olarak tarif etmekte ve bu kontrol sistemi içindeki kültürel pratiğin de insan ögesinde bireyselleşme sürecini ortadan kaldırdığını ve yaratıcılıktaki kişisellik yönelmelerini en asgari düzeyde tuttuğunu öne sürmektedir. Bu durumun kültürün bireysel değil, kolektif yaşanmasına yol açtığını belirtmektedir. Oysa 'birey' ve 'ben' algısının doğu toplumlarında, batıdan çok önce mevcut olduğu bilinmektedir. Arapların batıdan önce insanların ruhsal ve zihinsel deneyimlerinin anlatıldığı otobiyografilere sahip olmaları bunun bir örneğidir.⁶

Eserde cami ve çarşı sembollerinin XIX. yüzyıla kadar paralel çalışarak gündelik hayatın bütünlüğünü koruyabildikleri vurgulanmaktadır. Fakat Işın'a göre bu bütünlük XIX. yüzyılda bozulmaya başlamış ve söz konusu her iki sembol arasındaki uyum, tam bir çatışmaya dönüşmüştür. Bu iki önemli kültürel öge arasındaki uyumsuzluk bazı yerlerde görülmüş olabilirse de bunun İstanbul sosyal hayatının tüm alanlarına yansıdığını iddia etmek eldeki verilerle imkan haricine çıkmaktadır. Bunun yanı sıra XIX. yüzyılda sunulan yeni hayat tarzına karşı gösterildiğini bildiğimiz tepkiler ya da reaksiyonları eserde göremiyoruz. "İnsan hayatının doğasındaki değişim deneyimi süreklilikle dengelenmektedir. Birçok radikal devrimlerden sonra bile 'yeni çağ' hâlâ geçmişe ait izler taşımaktadır."⁷

4 Eser 1999'dan beri Yapı Kredi Yayınları tarafından basılmaktadır. Ayrıca Virginia Taylor Saçhoğlu tarafından *Everyday Life in Istanbul* adıyla İngilizceye çevrilmiştir. Ekrem Işın, *Everyday life in Istanbul: social historical essays on people, culture and spatial relations*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.

5 Işın, *a.g.e.*, s. 17.

6 Dwight F. Reynolds, *Interpreting the Self*, England: University of California Press, 2001, s. 243.

7 Ernst Breisach, *Historiography*, Chiacago & Londra: University of Chicago Press, 1994, s. 3.

Işın, eserinde modern dönem hakkında çok keskin ifadeler kullanmıştır. Eserde XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra geleneksel üretim tekniklerini uygulayan kurumların son bulduğu, zanaatkarlığın manevi değerlerinin azalmasıyla meslek çarşılarının bütünüyle ortadan kalktığı iddia edilmektedir ki bu da temellendirilmesi son derece güç bir iddia olarak tebarüz etmektedir.

Yazının bu kısmından sonra Faroqhi'nin eseri Ekrem Işın'ın çalışmasıyla karşılaştırılarak incelenecek ve Meriç'in çalışması ele alınacaktır.

Faroqhi'nin *Kultur und Alltag im Osmanischen Reich: Vom Mittelalter bis zum Anfang des 20. Jahrhunderts*⁸ adıyla basılıp *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla* olarak Türkçeye çevrilen eseri⁹ yer yer Avrupa tarihiyle karşılaştırma yapması bakımından zengin bir muhtevaya sahiptir. XVI. yüzyılın sonlarından XVIII. yüzyılın ortalarına kadar olan zaman dilimine ait Başbakanlık Osmanlı Arşivinden belgelere ve ikincil kaynaklardan referanslara yer veren eser, gündelik hayatı çalışan tarihçiler için önemli bir bibliyografyaya sahiptir.

Kitapta önsöz, giriş, üç ana bölüm, resimler, kaynakça ve dizin mevcuttur. İlk bölümde yeniçağ başında Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik ve sosyal durumu, dünya ve zaman kavramının nasıl algılandığı ve kadın kültüründen bahsedilmektedir. Bu bölümde yazar gündelik hayattın mikro kesitinin daha iyi anlaşılabilmesi için önce Osmanlı'yı makro açıdan ele almıştır. Bireylerden, küçük hayatlardan bahsetmeden önce devrin ekonomik ve sosyal yapısı okuyucuya sunulmuştur. İkinci bölüm Osmanlı'nın mimari yapısındaki öğeler, vakıflar, şehirde yaşam kültürü, eğlence anlayışları, dinî merasimleri ve yeme içme alışkanlıklarını mündemiçtir. Kitapta Evliya Çelebi'nin yanı sıra birçok Avrupalı seyyahın seyahatnameleri, gözlemleri Osmanlı şehirlerindeki festivalleri, törenleri anlamak için kaynak olarak kullanılmıştır. Faroqhi sadece sarayda yaşayanların değil, sıradan insanların hayatlarına, duygularına ve düşüncelerine ulaşmaya çalışmış, son bölümde de Osmanlı elit tabakasının değişen hayat tarzını, kültürünü anlatmıştır. Bu kitapta Tanzimat döneminde değişen kültürün ve yaşam stiline sadece dış dünyadan kaynaklanmadığı, aksine bu değişimin yerli kaynaklarının olduğu gösterilmiştir.

Devlet, din, aile ve mahalle gibi yapıların insanları etkileyip, kendi iradelerini kullanamaz hale getirmeleri bireysel hareketin hiç olmadığı anlamına gelmez. Avrupa, Kuzey Amerika ve Osmanlı ile ilgili araştırmalarda insanlar üzerinde katı bir kontrol mekanizmasının olduğunu ileri süren Faroqhi, tüm bunların bazı insanların kendi kararlarını gerçekleştirmelerini ve kaleme almalarını engelleyemediğini vurgulamaktadır. Bu dönemde;

Avrupalıların yazdığı otobiyografilerle ilgilenen tarihçiler, bu kadın ya da erkek yazarların sadece aile ve komşuluk ilişkileri gevşediği için kendileri hakkında yazma

8 Suraiya Faroqhi, *Kultur und Alltag im Osmanischen Reich: Vom Mittelalter bis zum Anfang des 20. Jahrhunderts*, München: C. H. Beck, 1995.

9 Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, çev. Elif Kılıç, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997. Eser daha sonra İngilizceye de çevrilmiştir: Suraiya Faroqhi, *Subjects of the Sultan: culture and daily life in the Ottoman Empire*, Londra, Newyork: I. B. Tauris, 2000.

fırsatı bulamadığı görüşündedirler. Başka bir deyişle, bu kişiler, böyle ilişkiler üzerinde daha çok düşünmeye başladıkları için ve ait oldukları grubun bir üyesi olduklarının bilincine vardıkları için yazmışlardır. Osmanlı bağlamında da muhtemelen benzer bir süreçten geçilmiştir. Osmanlı tüccar, denizci ve dervişlerinin de -gerek erkek gerekse kadın- toplumla ilişkilerini kesmeden bir bilinç geliştirdikleri ve tamamen kişisel olan tecrübelerini kaydetmeye değer gördükleri tespit edilmiştir.¹⁰

Ekrem Işın'ın Osmanlı toplumunun birey bilincinden uzak olduğu fikrinin aksine Faroqhi, Osmanlı'da birey olma algısının yapılan son araştırmalara dayanarak var olduğunu iddia etmektedir. Bu araştırmalar sayesinde ev kültürüne, padişahın emriyle İstanbul sokaklarında yapılan şenliklere dair ayrıntılar hatta son döneme ait anı ve anlatı edebiyatı ortaya çıkmıştır:

Uzun yıllar, Osmanlı toplumunda anıların ve yazarının ağzından anlatılmış hikayelerin olmadığı düşünülmüş ve bu fikre dayanarak da, Osmanlı'da birey olma bilincinin olmadığına inanılmıştır. Oysa son yıllardaki araştırmalardan elde edilen sonuçlar bu savın en azından iyice göreceli olduğunun kabul edilmesi gerektiğini ortaya koydu.¹¹

Ekrem Işın eserinde “gelenek” ve “geleneksel” kavramlarını, bu kavramlara nasıl bir anlam yüklediğini belirtmeden sık sık kullanmıştır.¹² Osmanlı klasik döneminde gelenek diye bir söylem olmadığı halde, Işın o dönemdeki yaşam tarzını günümüzden bakarak geleneksel yaşam biçimi olarak nitelendirmektedir. Dolayısıyla tarihçi geçmişe şimdiden bakmamaya çalışmalı, geçmişini kendine ait sosyal, kültürel, ekonomik ve politik şartlarıyla değerlendirmelidir.

Faroqhi'nin eserinde ise okuyucu “geleneksel” ve “modernizm” gibi kavramları görememektedir. Faroqhi bu konseptleri kullanmama sebebini şöyle açıklamıştır:

Amaçlarımız açısından geleneksel kültür kavramını kullanmamamızın başlıca nedeni, bu kavrama göre modern nitelendirmesine giren insani ilişkilerin çok azı ile alışverişimizin olmasıdır. Fakat kavramlar, değerlerini durum ve kavrayış arısına bir sınır koyarak edinirler. Ama geleneksel kültür kavramına daha önemli bir başka itirazımız var. Geleneksel kültürden söz edildiğinde, iç çelişkilerinden görece arınmış bir sistem düşünülür, ya da en azından, gerçekte var olan çelişkiler toplumun üyeleri tarafından çoğunlukla algılanmaz. Oysa bu kitap tam da Osmanlı kültürünün eşzamanlı olmayan öğelerini ve çelişkilerini ele almaktadır ve bu anlamda bu kültüre geleneksel nitelendirmesi yapılamaz.¹³

Faroqhi'nin bu satırları Ekrem Işın'ın kavramları kullanma üslubuna karşı cevap niteliğinde olabilir. Işın'ın ifadeleri yeterli kaynak ve delil bulunmadığı konularda

10 Faroqhi, *a.g.e.*, s. 306.

11 Faroqhi, *a.g.e.*, s. 5.

12 Örneğin, “Gündelik hayatın önemli iletişim maddelerinden kâğıt bu dükkanlarda geleneksel yöntemlere göre üretilir ve gene aynı yerde pazarlanırdı. ‘Çifte ahar’ denilen yerli kâğıt, geleneksel standartlara uygun biçimde üretilirdi. Bu üretim biçimi ise gelenek içinde belirlenen zanaatkarlık kurumunun tekelindeydi” (s. 81).

13 Faroqhi, *a.g.e.*, s. 19.

dahi Faroqhi'ninkilere göre çok daha kesindir. Işın klasik dönem Osmanlısına homojen, çatışmaların olmadığı bir toplum olarak bakarken, Faroqhi bu toplumdaki sosyal ve kültürel karşıtlıkları anlatmaya çalışmıştır. Faroqhi ve Işın arasındaki en önemli fark ise Osmanlı kadınına olan bakış açılarıdır. Faroqhi, Osmanlı'da kadınların sosyal hayatta kısıtlanmadıklarını savunurken, Işın kadınların dinî ve geleneksel kurallardan dolayı içe kapanık olduklarını ileri sürmektedir. Işın'a göre tüm Ortaçağ toplumlarında erkeğin üretici, kadının ise tüketici olduğu görüş hâkimdir. Tanzimat ile kadının nüfus sayımına dahil edilmesi de, onun değerinin artmasından dolayı değil, XIX. yüzyılda Osmanlı'da iktisadi dengenin bozulmasıyla toplumsal tüketimin boyutunu ölçme ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Işın burada determinist bir yaklaşımda bulunmuştur. Kadınların nüfus sayımına dahil edilmesinin farklı sebepleri de olabilir. Kadının toplumdaki yerinin anlaşılması için o toplumun sadece ekonomik şartlarına bakılmamalı, sosyal ve kültürel alt yapısı da göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca son zamanlarda yapılan araştırmalar Osmanlı kadınının aile ekonomisine katkıda bulunduğunu göstermektedir.

Şöyle ki, Osmanlı mali ekonomisinin temelini oluşturan tımar sistemi, *hane* üzerine kuruluydu. Hane ise evlenmiş erkeğin, eşi ve çocuklarıyla oluşturduğu küçük bir üretim birimi olarak algılanmaktaydı ve sermayesi toprak olan hane sahibi üretimin sürekliliğini sağlamak durumundaydı. Bu açıdan aile üretim açısından önemliydi. Kadının üretime katkısı alınan vergilerin miktarından anlaşılırmaktaydı. *Mücerred* olarak kayıtlara geçen bekâr erkek, *bennâk* olarak kayıtlara geçen evli erkekten daha az vergi öderdi. Bu kadının aile içinde bir gider olarak algılanmadığı aksine katkıda bulunduğunun göstergesiydi.¹⁴

Nevin Meriç tarafından yazılan *Osmanlı'da Gündelik Hayatın Değişimi Âdâb-ı Muâşeret (1894-1927)*, 2000 yılında Kaknüs Yayınları tarafından basılmıştır. Eser, önsöz, giriş, üç bölüm, sonuç ve kaynakçadan oluşmaktadır. Yazarın bu konuyu seçmesindeki amaç değişen toplumsal şartların sosyal ilişkileri biçim ve muhtevasında değiştirdiği ve bu değişimin insanların hayatlarında yarattığı gerginlikleri ve kırılmaları önceki dönemlerden süreklilik gösteren öğelerle birlikte ortaya çıkarmaktır.

"Âdâb-ı muâşereti, toplumsal alanda cari olan tavır alışların fiili ve sembolik ifadesi"¹⁵ olarak tanımlayan Meriç, Osmanlı toplumunda Tanzimat sonrası dönemde sosyal hayatta Avrupa âdâb-ı muâşeretinin görünür olmaya başladığını savunmaktadır. Eserde de 1894-1927 arasında toplumsal düzenin Batı âdâb-ı muâşeretine göre nasıl değiştiği, döneme ait dokuz âdâb-ı muâşeret kitabı temel alınarak anlatılmaktadır. Bu çalışma, kapsadığı dönem itibarıyla Osmanlı'nın son dönemini ve Cumhuriyetin başlangıç yıllarını karşılaştırmalı olarak okuyucuya sunmaktadır.

Meriç'e göre Tanzimat döneminde var olan Batı'dan etkilene, Cumhuriyetle birlikte daha çok belirginleşmiş hatta Tanzimat öncesi sosyal hayatın hemen hemen ortadan kalkmasına ve Avrupa âdâb-ı muâşeretinin toplum tarafından benimsenmesine yol açmıştır. Bir başka deyişle bu eser Osmanlı toplumunda Avrupa âdâb-ı

14 Emine Dinguç, "Osmanlı Toplumunda Kadınların Üretime Katkıları", *History Studies International Journal of History*, Nedim İpek, Osman Köse (ed.), V. 2/1, Ankara, 2010, s. 12.

15 Meriç, *a.g.e.*, s. 25.

muâşeretinin sosyal hayatta nasıl uygulandığını ve bu sosyo-kültürel değişimin tarihsel kırılma ve süreklilik alanlarını incelemektedir. Ayrıca, siyasi, ekonomik ve askerî alanda etkili olan Batılılaşmanın “çağdaş bir bireye” ulaşma noktasındaki etkisi de gösterilmektedir. Yazar âdâb-ı muâşereti batılılaşmanın toplumsal alandaki kolu olarak algılamakta ve âdâb-ı muâşeretin gündelik hayatın değişimini ifade ettiğini öne sürmektedir.

Yazara göre, Avrupa toplumları bireye ulaşma yolunda geleneksel dönemden kalan hayat tarzlarını değiştirmeye çalışmışlar ve toplumsal düzeni yeniden kurmuşlardır. Avrupa âdâb-ı muâşeretini kendilerine model alan Doğu toplumları Avrupa'nın geçirdiği değişim süreçlerinin hiçbirini yaşamadıklarından ancak onları taklit etme düzeyinde kalmışlardır. XVIII. yüzyıl sonrasında toplumun sosyo-kültürel yönünün modernleşmeye göre değişmesi insanların dünyaya bakış açılarını, olayları algılama biçimlerini din ekseni olmaktan çıkartıp dünya merkezli olmaya zorlamıştır. Bu değişim insanların hayatlarında sadece yeme içme, müzik ve eğlenme kültürü gibi fiziksel olguları etkilememiş, aynı zamanda dini toplum hayatının dışına atarak manevi dünyalarını da değiştirmiştir. Toplum kamusal ve özel alan olmak üzere ikiye ayrılmıştır ve kamusal alan seküler /dünyevi bir zihniyetle düzenlenmiş, dinin yeri ise özel alan olarak belirlenmiştir.

“Toplumsal alanda var olması istenen ‘çağdaş birey’ için ahlaki alan, ‘din terbiyesi’ ve “âdâb-ı muâşeret/sosyalleşme” olarak ikiye ayrılmıştır.”¹⁶ Bu ayrışma dinî terbiyeyi aileye yani özel alanın sınırlarına hapsederken, âdâb-ı muâşereti kamusal alanın içine yerleştirmiştir. Dolayısıyla sokakta, herhangi bir kurumda veya cemiyette kabul gören davranış şekilleri âdâb-ı muâşerete göre yeniden tanımlanırken, dinî terbiye insanın ruhsal yönünü besleyen, iç dünyasında yaşaması gereken ve toplumsal hayata indirgenmeyen bir kurallar bütünü olma yolundadır. Dinin kamusal alanda görünmez olmaya başlamasıyla, yazarın ifadesiyle “geleneksel dönemden” laikliğe geçiş süreci başlamıştır. Toplumsal hayatta dinin görünmemesi insanların zihniyetinde değişikliklere yol açmış ve laikliğin zihinlere ve toplumsal alana yerleşmesini kolaylaştırmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında bu dönüşüm, doğum günü kutlamaları, evlilik yıldönümü kutlamaları gibi Batı adet ve geleneklerinin toplumumuza özendirilmesiyle gerçekleştirilmiştir.

Modernleşmenin saray ve halk arasındaki ayrımı kaldıracağına ve herkesin eşit olduğu bir toplum oluşturacağına inanılmaktadır. Oysa modernleşmeyle beraber insanlar arasındaki statü farkı her zaman ve mekânda kendini daha da belirgin kılmıştır. Mesela yer sofralarından masalara geçiş sürecinde masada kimin nereye oturacağı statüsüne göre ayarlanmış ve toplumsal düzeyde yeniden tanımlanmıştır.

Eserin ilk bölümünde yeni âdâb-ı muâşeretin belirlediği sokak hayatı, kutlamalar, yemek yeme alışkanlıkları, eğlence hayatı, sosyal etkinlikler, seyahat alışkanlıkları, müzik, sanat ve mimariye bakış açısı, kadının toplum ve ailedeki konumu gibi meseleler ele alınmıştır. Son iki bölüm ise 1894-1927 yılları arasında yazılan âdâb-ı muâşeret kitaplarının muhtevası ve yazarları hakkındadır. İlk olarak Ahmet Mithat Efendi'nin 1894'te yazdığı *Avrupa Âdâb-ı muâşereti yahud Alafranga* isimli çalışması

16 Meriç, a.g.e., s. 51.

ele alınmış, son olarak da Abdullah Cevdet'in 1927'de yazdığı *Mükemmel ve Resimli Âdâb-ı muâşeret Rehberi* adlı dönemin en kapsamlı adabı muâşeret kitabı anlatılmıştır.¹⁷ Cevdet, batılılaşmayı her yönüyle topluma yayma düşüncesinde iken Ahmet Mithat Efendi batılılaşma hakkında daha temkinlidir hatta bazı yönlerinin hiç benimsenmemesi taraftarıdır. Ahmet Mithat'ın eserine göre, Abdullah Cevdet'in kitabı daha az gündelik hayatın detaylarıyla ilgilenmiş, yeni oluşan kurumsal yapıların insan davranışlarını nasıl belirlediği üzerinde yoğunlaşmıştır.

Meriç, eserinde “geleneksel”, “modernleşme” ve “batılılaşma” gibi anlamları itibariyle muğlak ve kişiye göre değişebilen kavramları sıkça kullanmıştır. Yazar, yalnızca âdâb-ı muâşeretin değiştiğini söylemiyor, aynı zamanda bu değişimin nasıl toplum tarafından kabul gördüğü ve değişimin altında yatan sosyolojik sebeplerin neler olabileceği noktasında da önerilerde bulunuyor.

Sonuç olarak, Osmanlı tarihçiliğinde 1980'lere kadar daha çok siyasi ve ekonomik tarihin ön planda olduğu, sıradan insanların tarihteki yerlerinin hiç önemsenmediği göz önünde bulundurulursa, Osmanlı'da gündelik hayatın tarihi hakkında yazılan bu üç eser sosyal tarih alanında kesinlikle çok önemli bir yere sahiptir. Meriç'in eserinin 2000 yılında basıldığı, Işın ve Faroqhi'nin çalışmalarının çok daha önceden yayınlandığı düşünülürse, sosyal tarihçilere 2000 yılından günümüze kadar yaklaşık on iki yıllık süreçte gündelik hayatla ilgili ortaya çıkarılan çeşitli arşiv belgelerini elden geçirip, okuyucuya Osmanlı gündelik hayatının şimdiye kadar bilinmeyen yönlerini aktarmak gibi önemli bir görev düşmektedir. Ayrıca tarihin antropoloji, sosyoloji ve edebiyat gibi sosyal bilimlerle disiplinler arası çalışmasından faydalanılarak Osmanlı dönemine ait kültür tarihine antropolojik ve sosyolojik bakış açısıyla da bakılması tarih araştırmacılarına yeni ufuklar açacaktır.

17 Nevin Meriç'in eserinde bahsettiği diğer âdâb-ı muâşeret kitapları şunlardır: Mehmet Emin, *Âdâb-ı Muâşeret Nasıl Hasıl Olur?*, Aydın 1321 (1903); Matbaa-i Askeriye tarafından basılan ve yazarı belli olmayan *Usul ve Âdâb-ı Muâşeret*, İstanbul, 1327 (1909); Kontes Dumaglin, *Rehber-i Muâşeret Avrupa Muâşereti*, trc. Ahmed Cevad, İstanbul, 1328 (1910); Cahid Sahir, *Alem-i Medeniyette Âdâb-ı Muâşeret*, Ankara, 1341 (1922); Lütfi Simavi, *Teşrifat ve Âdâb-ı Muâşeret*, İstanbul, 1926; Safveti Ziya, *Âdâb-ı Muâşeret*, Ankara, 1927.

